TRANSCHEGARAVIY SUV RESURSLARIDAN FOYDALANISHDA DAVLATLARNING XALQARO-HUQUQIY MAJBURIYATLARI

Avazova Gulhayo
M.S. Vosiqova nomidagi yuridik akademik litsey
E-mail: gulhayoavazova124@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.22688350

Annotatsiya

Mazkur maqolada transchegaraviy suv resurslaridan foydalanishda davlatlarning xalqaro-huquqiy majburiyatlari xalqaro shartnomalar, xalqaro huquqning umumiy va odat normalari hamda xalqaro sud amaliyoti asosida tadqiq etilgan. Tadqiqotda transchegaraviy suv resurslaridan adolatli va oqilona foydalanish, boshqa suv oqimi davlatlariga sezilarli zarar yetkazmaslik, hamkorlik qilish, axborot almashish, rejalashtirilayotgan faoliyat haqida oldindan xabardor qilish, maslahatlashuvlar o‘tkazish va ekologik ta’sirni baholash bilan bog‘liq majburiyatlarning mazmuni tahlil qilindi. 1997-yilgi BMTning Xalqaro suv oqimlaridan navigatsion bo‘lmagan foydalanish huquqi to‘g‘risidagi konvensiyasi, 1992-yilgi UNECE Suv konvensiyasi hamda Xalqaro sudning *Gabčíkovo–Nagymaros Project* va *Pulp Mills on the River Uruguay* ishlari asosiy huquqiy manbalar sifatida o‘rganildi. Tadqiqot natijasida transchegaraviy suv resurslariga nisbatan davlatlarning suveren huquqlari mutlaq emasligi, ulardan foydalanish boshqa suv oqimi davlatlarining huquq va manfaatlari bilan muvofiqlashtirilishi hamda ekologik xavflarning oldini olishga qaratilgan protsessual majburiyatlar bilan ta’minlanishi lozimligi asoslandi. Shuningdek, Markaziy Osiyo sharoitida davlatlararo hamkorlikni institutsional jihatdan kuchaytirish, ma’lumot almashish va qo‘shma monitoring mexanizmlarini rivojlantirishning huquqiy ahamiyati yoritildi.

Kalit so‘zlar: transchegaraviy suvlar, xalqaro suv oqimi, xalqaro suv huquqi, xalqaro huquq, adolatli foydalanish, oqilona foydalanish, transchegaraviy zarar, davlatlarning majburiyatlari, hamkorlik, ekologik ta’sirni baholash.

Аннотация

В статье исследуются международно-правовые обязательства государств при использовании трансграничных водных ресурсов на основе международных договоров, норм международного обычного права и практики международных судов. Анализируются принципы справедливого и разумного использования международных водотоков, предотвращения значительного трансграничного вреда, сотрудничества, обмена информацией, предварительного уведомления, консультаций и оценки воздействия на окружающую среду. Основное внимание уделено Конвенции ООН 1997 года о праве несудоходных видов использования международных водотоков, Водной конвенции ЕЭК ООН 1992 года, а также решениям Международного суда по делам *Gabčíkovo–Nagymaros Project* и *Pulp Mills on the River Uruguay*. Обосновывается, что суверенные права государств в отношении трансграничных вод не являются абсолютными и должны осуществляться с учетом прав других государств водотока и требований экологической защиты.

Ключевые слова: трансграничные воды, международный водоток, международное водное право, международное право, справедливое использование, разумное использование, трансграничный вред, международное сотрудничество, экологическая оценка.

Abstract

This article examines the international legal obligations of States in the utilization of transboundary water resources on the basis of international treaties, customary international law and international judicial practice. It analyzes the principles of equitable and reasonable utilization of international watercourses, prevention of significant transboundary harm, cooperation, information exchange, prior notification, consultation and environmental impact assessment. Particular attention is paid to the 1997 United Nations Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses, the

1992 UNECE Water Convention, and the judgments of the International Court of Justice in the *Gabčíkovo–Nagymaros Project* and *Pulp Mills on the River Uruguay* cases. The study demonstrates that the sovereign rights of States over transboundary water resources are not absolute and must be exercised consistently with the rights of other watercourse States and environmental protection requirements. The article also emphasizes the importance of institutional cooperation, information exchange and joint monitoring mechanisms for transboundary water governance in Central Asia.

Keywords: transboundary waters, international watercourse, international water law, equitable utilization, reasonable utilization, transboundary harm, international cooperation, environmental impact assessment, State obligations.

KIRISH

Suv resurslari insoniyatning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik rivojlanishida strategik ahamiyatga ega bo‘lgan tabiiy boyliklardan biridir. Biroq suv resurslarining muhim qismi davlatlarning siyosiy va ma’muriy chegaralariga mos kelmaydi. Daryolar, ko‘llar, suvli qatlamlar va boshqa gidrologik tizimlarning bir qismi ikki yoki undan ortiq davlat hududida joylashishi yoki davlatlar o‘rtasidagi chegarani tashkil qilishi mumkin. Shu sababli bunday suv resurslaridan foydalanish masalasi bir davlatning ichki huquqi doirasidan chiqib, xalqaro huquqning muhim obyektiga aylanadi.

1997-yilgi BMTning Xalqaro suv oqimlaridan navigatsion bo‘lmagan foydalanish huquqi to‘g‘risidagi konvensiyasi xalqaro suv oqimini qismlaridan biri turli davlatlarda joylashgan suv oqimi sifatida ko‘radi va uning huquqiy rejimini davlatlar o‘rtasidagi hamkorlik, adolatli foydalanish hamda zarar yetkazmaslik tamoyillari asosida shakllantiradi. BMT Xalqaro huquq komissiyasining rasmiy sharhida ushbu Konvensiyaning 5-moddasi adolatli va oqilona foydalanish prinsipini xalqaro suv huquqining markaziy qoidalaridan biri sifatida tavsiflaydi.

Mazkur masalaning xalqaro-huquqiy ahamiyati transchegaraviy suvdan foydalanishning ikki tomonlama xususiyatidan kelib chiqadi. Bir tomondan, davlat o‘z hududidagi tabiiy resurslardan foydalanish bo‘yicha suveren huquqqa ega. Ikkinchi tomondan esa ushbu huquq boshqa davlatlarning qonuniy manfaatlariga sezilarli zarar yetkazadigan tarzda amalga oshirilmasligi kerak. Shu sababli zamonaviy xalqaro suv huquqi davlatlarning hududiy suverenitetini boshqa davlatlarning huquqlari va umumiy ekologik manfaatlar bilan muvozanatlashtirishga intiladi.

1997-yilgi BMT Konvensiyasining 5-moddasiga muvofiq, suv oqimi davlatlari xalqaro suv oqimidan o‘z hududlarida adolatli va oqilona foydalanishi hamda undan foydalanish, rivojlantirish va muhofaza qilishda adolatli va oqilona tarzda ishtirok etishi lozim. Konvensiyaning 6-moddasi bunday foydalanishni aniqlashda geografik, gidrografik, gidrologik, iqlimiy, ekologik va boshqa omillar, shuningdek davlatlarning ijtimoiy-iqtisodiy ehtiyojlari ham hisobga olinishi kerakligini nazarda tutadi.

Transchegaraviy suv munosabatlarida ikkinchi asosiy yo‘nalish boshqa suv oqimi davlatlariga sezilarli zarar yetkazmaslik majburiyatidir. BMT Konvensiyasining 7-moddasi davlatlardan xalqaro suv oqimidan foydalanish jarayonida boshqa suv oqimi davlatlariga sezilarli zarar yetkazilishining oldini olish uchun barcha tegishli choralarni ko‘rishni talab qiladi. Xalqaro huquq komissiyasining materiallarida ushbu majburiyat davlatdan tegishli ehtiyotkorlik va zararni oldini olish choralarini ko‘rishni talab qiluvchi xatti-harakat majburiyati sifatida izohlangan.

O‘zbekiston uchun mazkur masala alohida dolzarbdir. O‘zbekiston 1992-yilgi UNECEning Transchegaraviy suv oqimlari va xalqaro ko‘llarni muhofaza qilish va ulardan foydalanish to‘g‘risidagi konvensiyasiga 2007-yil 4-sentabrda qo‘shilgan. BMT Shartnomalar to‘plamining rasmiy ma’lumotida ushbu qo‘shilish qayd etilgan. O‘zbekiston shuningdek 1997-yilgi BMTning Xalqaro suv oqimlaridan navigatsion bo‘lmagan foydalanish huquqi to‘g‘risidagi konvensiyasiga ham qo‘shilgan. Mazkur xalqaro huquqiy asos O‘zbekistonning transchegaraviy suv masalalarini xalqaro-huquqiy prinsiplar doirasida ko‘rib chiqishi uchun muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqotning maqsadi transchegaraviy suv resurslaridan foydalanishda davlatlarning xalqaro-huquqiy majburiyatlarini tizimli ravishda tahlil qilish, ushbu majburiyatlarning o‘zaro bog‘liqligini aniqlash va xalqaro sud amaliyotining mazkur sohadagi huquqiy yondashuvlarini ochib berishdan iborat.

Mazkur maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: xalqaro suv huquqining asosiy prinsiplarini aniqlash; adolatli va oqilona foydalanish majburiyatining mazmunini ochib berish; sezilarli

transchegaraviy zarar yetkazmaslik majburiyatini tahlil qilish; hamkorlik, axborot almashish va oldindan xabardor qilish talablarini o‘rganish; ekologik ta’sirni baholashning xalqaro-huquqiy o‘rnini aniqlash; xalqaro sud amaliyotini tahlil qilish; mazkur qoidalarning Markaziy Osiyo va O‘zbekiston uchun ahamiyatini baholash.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi transchegaraviy suv resurslaridan foydalanishda davlatlarning xalqaro-huquqiy majburiyatlarini alohida normalar sifatida emas, balki o‘zaro bog‘liq bo‘lgan yagona huquqiy mexanizm — adolatli foydalanish, zarar yetkazmaslik, hamkorlik, axborot almashish, oldindan xabardor qilish va ekologik baholash tizimi sifatida kompleks tahlil qilishdan iborat.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot huquqiy-doktrinal xarakterga ega bo‘lib, unda formal-yuridik, qiyosiy-huquqiy, tizimli, mantiqiy va hujjatlarni tahlil qilish metodlaridan foydalanildi.

Formal-yuridik metod yordamida transchegaraviy suv resurslariga oid xalqaro shartnomalarning tegishli normalari, xususan 1997-yilgi BMT Suv oqimlari konvensiyasining 5–7-moddalari hamda tegishli protsessual qoidalari tahlil qilindi. BMTning rasmiy materiallari ushbu Konvensiyani xalqaro suv oqimlaridan foydalanishga oid universal ahamiyatga ega asosiy shartnomaviy manba sifatida tavsiflaydi.

Qiyosiy-huquqiy metod orqali 1997-yilgi BMT Suv oqimlari konvensiyasi va 1992-yilgi UNECE Suv konvensiyasining asosiy qoidalari o‘zaro solishtirildi. 1992-yilgi UNECE Suv konvensiyasi 1996-yil 6-oktabrda kuchga kirgan bo‘lib, O‘zbekiston unga 2007-yil 4-sentabrda qo‘shilgan.[1]

Tizimli tahlil yordamida adolatli va oqilona foydalanish, zarar yetkazmaslik va hamkorlik tamoyillarining o‘zaro aloqasi o‘rganildi. Ushbu yondashuv xalqaro suv huquqida mazkur prinsiplarni bir-biridan mutlaqo mustaqil qoidalar sifatida emas, balki bir-birini to‘ldiruvchi huquqiy mexanizm sifatida baholash imkonini beradi. BMT Xalqaro huquq komissiyasining materiallarida ham adolatli va oqilona foydalanish hamda zarar yetkazmaslik qoidalari o‘zaro bog‘liq holda ko‘rib chiqilgan.

Sud amaliyotini tahlil qilishda Xalqaro sudning *Gabčíkovo–Nagymaros Project (Hungary/Slovakia)* va *Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay)* ishlari asosiy manba sifatida olindi. *Gabčíkovo–Nagymaros* ishi 1997-yil 25-sentabrdagi sud qarori bilan yakunlangan bo‘lib, Dunay daryosidagi gidrotexnik inshootlar bilan bog‘liq davlatlararo nizoga taalluqli edi.

Pulp Mills ishida esa Xalqaro sud davlatlar o‘rtasidagi hamkorlik, axborot berish, xabardor qilish va ekologik ta’sirni baholash masalalariga alohida huquqiy ahamiyat bergan.

TADQIQOT NATIJALARI

Transchegaraviy suv resurslaridan adolatli va oqilona foydalanish majburiyati

Tadqiqot natijalari transchegaraviy suv resurslaridan adolatli va oqilona foydalanish xalqaro suv huquqining asosiy prinsiplaridan biri ekanini ko‘rsatdi.

1997-yilgi BMT Konvensiyasining 5-moddasiga ko‘ra, suv oqimi davlatlari xalqaro suv oqimidan adolatli va oqilona tarzda foydalanishi va undan foydalanish, rivojlantirish hamda muhofaza qilishda ishtirok etishi lozim. Ushbu norma suv resursidan foydalanishda bir davlatning manfaatlarini boshqa suv oqimi davlatlarining manfaatlaridan mutlaq ustun qo‘yishga yo‘l qo‘ymaydi.

Adolatli foydalanish suvning har bir davlatga teng hajmda taqsimlanishini anglatmaydi. Aksincha, Konvensiyaning 6-moddasida turli omillarni kompleks hisobga olish nazarda tutiladi. Jumladan, suv oqimining geografik, gidrologik va iqlimiy xususiyatlari, suvga bog‘liq aholining ehtiyojlari, davlatlarning ijtimoiy-iqtisodiy ehtiyojlari, suvdan mavjud va potensial foydalanish turlari hamda foydalanishning boshqa davlatlarga ta’siri e’tiborga olinishi kerak.

Shunday qilib, xalqaro suv huquqida “mutlaq hududiy suverenitet” konsepsiyasidan ko‘ra, davlatlarning o‘zaro manfaatlarini muvozanatlashtirishga asoslangan yondashuv ustunlik qiladi.

Boshqa davlatlarga sezilarli zarar yetkazmaslik majburiyati

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, transchegaraviy suv resurslaridan foydalanishda davlatlarning ikkinchi fundamental majburiyati boshqa suv oqimi davlatlariga sezilarli zarar yetkazilishining oldini olishdir.

1997-yilgi Konvensiyaning 7-moddasi davlatlardan tegishli choralarni ko‘rishni talab qiladi. Mazkur qoida davlat faoliyatining mutlaq natijasini kafolatlash emas, balki tegishli ehtiyotkorlik

choralarini ko‘rish majburiyatini anglatadi. Xalqaro huquq komissiyasi sharhlarida ham zarar yetkazmaslik majburiyati “due diligence”, ya’ni davlat tomonidan vaziyatga mos darajadagi ehtiyotkorlik choralarini ko‘rish bilan bog‘langan.

Bu yondashuv muhim huquqiy xulosaga olib keladi: transchegaraviy zarar mavjud bo‘lishining o‘zi avtomatik tarzda har qanday suvdan foydalanish faoliyatini noqonuniy deb hisoblash uchun yetarli emas. Huquqiy baholashda davlatning zarar xavfini oldindan aniqlaganligi, tegishli choralarni ko‘rganligi va boshqa manfaatdor davlat bilan hamkorlik qilganligi ham hisobga olinadi.

Davlatlararo hamkorlik majburiyati

Transchegaraviy suv resurslari bir davlat hududida boshlanib, boshqa davlat hududiga o‘tishi mumkinligi sababli ularni samarali boshqarish davlatlararo hamkorlikni talab qiladi.

1992-yilgi UNECE Suv konvensiyasi transchegaraviy suvlarni muhofaza qilish va ulardan foydalanishda davlatlar o‘rtasidagi hamkorlikni asosiy huquqiy mexanizmlardan biri sifatida belgilaydi. Konvensiya davlatlar o‘rtasida ikki tomonlama va ko‘p tomonlama kelishuvlar tuzish, qo‘shma organlar faoliyatini tashkil etish, ma’lumot almashish va monitoringni amalga oshirish kabi mexanizmlarni rivojlantiradi. Konvensiyaning rasmiy matni 1992-yilda Helsinki shahrida qabul qilingan va 1996-yilda kuchga kirgan.

Hamkorlik majburiyati faqat diplomatik muzokaralarni nazarda tutmaydi. U amaliy ma’lumot almashish, suv miqdori va sifatini monitoring qilish, favqulodda holatlar haqida xabar berish, rejalashtirilayotgan loyihalarni muhokama qilish va zarur hollarda qo‘shma boshqaruv mexanizmlarini yaratishni ham qamrab olishi mumkin.

Axborot almashish va oldindan xabardor qilish

Transchegaraviy suv resurslaridan foydalanishda axborot almashish va oldindan xabardor qilish majburiyati davlatlararo ishonchni ta’minlovchi muhim protsessual vositadir.

Agar davlat o‘z hududida boshqa davlatga sezilarli transchegaraviy ta’sir ko‘rsatishi mumkin bo‘lgan faoliyatni rejalashtirsa, bunday faoliyat haqida manfaatdor davlat bilan tegishli tartibda ma’lumot almashish zarurati yuzaga keladi. Bu talab boshqa davlatga loyihaning mumkin bo‘lgan oqibatlarini baholash, o‘z pozitsiyasini bildirish va zarur bo‘lsa maslahatlashuvlarda ishtirok etish imkonini beradi.

Xalqaro sudning *Pulp Mills on the River Uruguay* ishida mazkur protsessual majburiyatlar aniq namoyon bo‘lgan. Sud 2010-yil 20-apreldagi qarorida Urugvayning 1975-yilgi Statut bo‘yicha Argentina va Daryo Urugvayining Ma’muriy komissiyasi bilan hamkorlik qilishga oid protsessual majburiyatlarini buzganini aniqlagan.

Sud, xususan, sezilarli transchegaraviy zarar keltirishi mumkin bo‘lgan loyiha bo‘yicha ekologik ta’sirni baholash natijalari manfaatdor davlatga tegishli tartibda oldindan bildirilishi kerakligini ko‘rsatgan.

Ekologik ta’sirni baholash majburiyati

Transchegaraviy suv resurslaridan foydalanishda ekologik ta’sirni baholash zamonaviy xalqaro huquqning preventiv mexanizmlaridan biridir.

Pulp Mills ishida Xalqaro sud rejalashtirilayotgan faoliyat sezilarli transchegaraviy zarar keltirishi mumkin bo‘lsa, ekologik ta’sirni baholash zaruriyatini xalqaro huquq bilan bog‘lagan. Sud baholashning mazmuni muayyan darajada ichki huquq va rejalashtirilayotgan faoliyatni ruxsat berish tartibiga bog‘liq bo‘lishi mumkinligini ham qayd etgan.

Shuningdek, 1991-yilgi Espoo konvensiyasi transchegaraviy ekologik ta’sirni baholashni alohida xalqaro-huquqiy mexanizm sifatida rivojlantiradi. Uning 2-moddasida davlatlar rejalashtirilayotgan faoliyatdan kelib chiqishi mumkin bo‘lgan sezilarli salbiy transchegaraviy ekologik ta’sirning oldini olish, uni kamaytirish va nazorat qilish uchun tegishli va samarali choralarni ko‘rishi belgilangan.

Demak, ekologik ta’sirni baholash faqat loyihani amalga oshirishdan oldingi texnik protsedura emas, balki davlatlarning transchegaraviy ekologik xavflarni oldindan aniqlash va manfaatdor davlatlar bilan huquqiy hamkorlik qilish vositasidir.

Xalqaro sud amaliyotida ekologik manfaatlar va davlatlarning majburiyatlari

Xalqaro sud amaliyoti transchegaraviy suv resurslaridan foydalanishda davlatlarning huquq va majburiyatlarini tushunishda muhim manba hisoblanadi.

Gabčíkovo–Nagymaros Project (Hungary/Slovakia) ishida Xalqaro sud Dunay daryosidagi gidrotexnik loyiha bilan bog‘liq davlatlararo nizoni ko‘rib chiqdi. 1997-yil 25-sentabrdagi qarorida Sud tomonlarning shartnomaviy majburiyatlarini tahlil qilish bilan birga, iqtisodiy rivojlanish va atrof-muhitni muhofaza qilish o‘rtasidagi muvozanatni ham e’tiborga oldi.

Ushbu ishning ahamiyati shundaki, transchegaraviy suv resurslari bo‘yicha shartnomaviy munosabatlar vaqt o‘tishi bilan yuzaga keladigan yangi ekologik talablarni ham hisobga olishi kerakligi masalasini ko‘rsatadi.

Pulp Mills ishida esa Sud protsessual va moddiy majburiyatlarning farqini aniq ko‘rsatdi. Urugvay ayrim protsessual majburiyatlarni buzgan deb topilgan bo‘lsa-da, Sud mavjud dalillar asosida uning daryo muhitini muhofaza qilishga oid barcha moddiy majburiyatlarini buzgan degan xulosaga kelmagan.

Bu yondashuv xalqaro suv huquqida muhim metodologik xulosani beradi: davlatning xabardor qilish yoki maslahatlashuv majburiyatini buzishi bilan suv resursiga moddiy ekologik zarar yetkazishi bir xil huquqiy holat emas.

MUHOKAMA

O‘tkazilgan tahlil transchegaraviy suv resurslaridan foydalanishda davlatlarning xalqaro-huquqiy majburiyatlari bir nechta mustaqil qoidalardan iborat emas, balki o‘zaro bog‘langan huquqiy tizim ekanini ko‘rsatadi.

Birinchi navbatda, adolatli va oqilona foydalanish davlatlarga xalqaro suv resurslaridan foydalanish huquqini beradi. Biroq ushbu huquq sezilarli transchegaraviy zarar yetkazmaslik talabi bilan cheklanadi. Shu sababli suv oqimi davlatlari o‘z manfaatlarini amalga oshirishda boshqa davlatlarning manfaatlarini ham hisobga olishi kerak.

Ikkinchidan, zarar yetkazmaslik prinsipini samarali amalga oshirish uchun faqat zarar yuzaga kelgandan keyingi javobgarlik mexanizmlariga tayanish yetarli emas. Preventiv mexanizmlar — ekologik ta’sirni baholash, oldindan xabardor qilish, axborot almashish va maslahatlashuvlar — xalqaro suv huquqining amaliy samaradorligini oshiradi. *Pulp Mills* ishida Xalqaro sud protsessual majburiyatlarni hamkorlik va ekologik xavflarni boshqarish bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqdi.

Uchinchidan, transchegaraviy suv resurslaridan foydalanish masalasida davlat suverenitetini mutlaq tushunish zamonaviy xalqaro huquq talablariga to‘liq mos kelmaydi. Davlat o‘z hududidagi suv resurslaridan foydalanish huquqiga ega bo‘lsa-da, bunday foydalanish boshqa davlatlarning huquqlariga sezilarli zarar yetkazmasligi va xalqaro majburiyatlarga muvofiq amalga oshirilishi lozim.

To‘rtinchidan, transchegaraviy suv resurslarini boshqarishda ekologik omilning ahamiyati kuchaymoqda. *Gabčíkovo–Nagymaros* ishida Xalqaro sud iqtisodiy rivojlanish va atrof-muhitni muhofaza qilishni uyg‘unlashtirish zarurligiga e’tibor qaratgan. Bu holat suv resurslaridan foydalanishni faqat iqtisodiy manfaatlar nuqtayi nazaridan baholash yetarli emasligini ko‘rsatadi.

Beshinchidan, Markaziy Osiyo sharoitida ushbu qoidalar alohida amaliy ahamiyatga ega. Mintaqadagi transchegaraviy daryolar bir nechta davlatlarning energetika, qishloq xo‘jaligi, ichimlik suvi va ekologik manfaatlarini bir vaqtning o‘zida ta’minlaydi. Shuning uchun suv resurslaridan foydalanish bo‘yicha qarorlar davlatlararo muloqot, ma’lumot almashish va oldindan maslahatlashuv mexanizmlari bilan uyg‘unlashtirilishi lozim.

O‘zbekistonning 1992-yilgi UNECE Suv konvensiyasiga qo‘shilishi ushbu yo‘nalishda muhim xalqaro-huquqiy asos yaratgan. BMT Shartnomalar to‘plamida O‘zbekistonning Konvensiyaga 2007-yil 4-sentabrda qo‘shilgani va qo‘shilish 2007-yil 3-dekabrdan kuchga kirgani qayd etilgan.

Bundan tashqari, O‘zbekistonning 2023-yil 26-dekabrda 1992-yilgi Suv va sog‘liqni saqlash protokoliga qo‘shilgani ham suv resurslari, sog‘liqni saqlash va ekologik xavfsizlik o‘rtasidagi xalqaro-huquqiy bog‘liqlikning kuchayib borayotganini ko‘rsatadi.

Shu nuqtayi nazardan, O‘zbekiston uchun transchegaraviy suv resurslari sohasidagi xalqaro majburiyatlarni faqat xalqaro hujjatlarni ratifikatsiya qilish yoki ularga qo‘shilish darajasida emas, balki milliy huquqni amaliy jihatdan xalqaro standartlar bilan uyg‘unlashtirish nuqtayi nazaridan ham baholash muhimdir.

XULOSA

Tadqiqot natijasida transchegaraviy suv resurslaridan foydalanishda davlatlarning xalqaro-huquqiy majburiyatlari o‘zaro bog‘liq bo‘lgan bir nechta asosiy prinsiplar tizimidan iborat ekanligi aniqlandi.

Birinchidan, adolatli va oqilona foydalanish prinsipi xalqaro suv resurslaridan foydalanishning asosiy moddiy-huquqiy mezonidir. U suv resurslarini davlatlar o‘rtasida mexanik tarzda teng taqsimlashni emas, balki tegishli geografik, gidrologik, ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy omillarni hisobga olgan holda manfaatlarni muvozanatlashtirishni nazarda tutadi.[3]

Ikkinchidan, davlatlar xalqaro suv oqimidan foydalanishda boshqa suv oqimi davlatlariga sezilarli zarar yetkazilishining oldini olish uchun tegishli choralarni ko‘rishi kerak. Ushbu majburiyat preventiv xarakterga ega bo‘lib, davlatlardan vaziyatga mos darajadagi ehtiyotkorlikni talab qiladi.

Uchinchidan, hamkorlik, axborot almashish, oldindan xabardor qilish va maslahatlashuv transchegaraviy suv resurslarini boshqarishning muhim protsessual mexanizmlaridir. *Pulp Mills* ishi bunday protsessual majburiyatlarning xalqaro-huquqiy ahamiyatini yaqqol ko‘rsatadi.

To‘rtinchidan, ekologik ta’sirni baholash transchegaraviy zarar xavfini oldindan aniqlash va davlatlar o‘rtasida manfaatlarni muvofiqlashtirishning muhim vositasi hisoblanadi. Xalqaro sud amaliyoti bunday baholashni sezilarli transchegaraviy zarar xavfi mavjud bo‘lgan faoliyatlar bilan bog‘laydi.

Beshinchidan, xalqaro sud amaliyoti transchegaraviy suvlar sohasida davlat suvereniteti va ekologik manfaatlarni o‘zaro muvozanatlashtirish zarurligini ko‘rsatadi. *Gabčíkovo–Nagymaros* ishi iqtisodiy rivojlanish va ekologik muhofazani uyg‘unlashtirish zaruratini, *Pulp Mills* ishi esa protsessual hamkorlik va ekologik baholashning amaliy ahamiyatini namoyon etadi.[6]

O‘zbekiston nuqtayi nazaridan, transchegaraviy suv resurslaridan foydalanish bo‘yicha xalqaro-huquqiy majburiyatlarni samarali amalga oshirish uchun davlatlararo ma’lumot almashish, qo‘shma monitoring, ekologik xavflarni baholash va maslahatlashuv mexanizmlarini yanada takomillashtirish maqsadga muvofiqdir. O‘zbekistonning 1992-yilgi UNECE Suv konvensiyasiga qo‘shilganligi bunday hamkorlik uchun muhim xalqaro-huquqiy asos yaratadi.

Umuman olganda, transchegaraviy suv resurslarini samarali boshqarish davlatlarning bir tomonlama manfaatlarini ilgari surishdan ko‘ra, xalqaro huquqda shakllangan adolatli foydalanish, zarar yetkazmaslik, hamkorlik, oldindan xabardor qilish va ekologik ehtiyotkorlik prinsiplarini kompleks qo‘llashni talab qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. United Nations. Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses [Electronic resource]. — New York, 1997.
2. United Nations Economic Commission for Europe (UNECE). Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes [Electronic resource]. — Helsinki, 1992.
3. International Law Commission. Draft Articles on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses and Commentaries Thereto // Yearbook of the International Law Commission. — 1994. — Vol. II. — Part Two. — New York: United Nations.
4. International Law Commission. Draft Articles on the Law of Transboundary Aquifers, with Commentaries // Yearbook of the International Law Commission. — 2008. — Vol. II. — Part Two. — New York: United Nations.
5. International Court of Justice. Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), Judgment of 25 September 1997 // I.C.J. Reports. — 1997. — P. 7–110.
6. International Court of Justice. Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay), Judgment of 20 April 2010 // I.C.J. Reports. — 2010. — P. 14–111.
7. International Court of Justice. Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua); Construction of a Road in Costa Rica along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica), Judgment of 16 December 2015 // I.C.J. Reports. — 2015. — P. 665–742.
8. United Nations General Assembly. The Law of Transboundary Aquifers: Resolution adopted by the General Assembly, 11 December 2008. — A/RES/63/124. — New York: United Nations, 2008.
9. United Nations Economic Commission for Europe. Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context [Electronic resource]. — Espoo, 1991.
10. United Nations Economic Commission for Europe. Guide to Implementing the Water Convention. — Geneva: United Nations Economic Commission for Europe, 2013. — 97 p.